

Anja Tippnerová už v názve svojej knihy *Permanentní avantgarda? Surrealismus v Praze* použitou interpunkciou naznačuje jej smerovanie. Postupuje totiž zaujímavým spôsobom, kedy zväčša nekonštatuje priamo fakty, ale kladie si otázky, z ktorých dané fakty buď vyplynú, alebo sa odpovede na ne rozbehnú viacerými smermi. Práve takéto divergentné uvažovanie autorky prispieva k rozmanitosti knihy, ktorá je tak ukážkou nielen jej vlastných názorov na danú tému, ale aj pohľadov iných vedcov zaoberajúcich sa rovnakým problémom. Autorka následne ich pohľady istým spôsobom prepojí so svojím uvažovaním, čoho výsledkom je, že tento kaleidoskop myšlienok pôsobí veľmi konzistentným dojmom.

Publikácia *Permanentní avantgarda?* teda nie je zaťažená prílišnou závislosťou na predošlých výskumoch, jej autorka sa nedrží striktnie žiadnej z teórií avantgardy, rovnocenným spôsobom spomína viaceré z nich a snaží sa poukázať buď na styčné body medzi nimi, alebo prípadné rozdiely. K spracovaniu svojej témy vo všeobecnosti pristupuje s ľahkosťou, ktorá v značnej miere prispieva k jednoduchému dekodovaniu sprostredkovaných informácií na strane čitateľa.

Táto publikácia sústreďuje pozornosť na Surrealistickú skupinu v Prahe, ktorá bola založená v roku 1934 (čiže desať rokov po prvom manifeste Andrého Bretona) a je dodnes aktívna. Tippnerová fascinuje práve táto skutočnosť – kontinuálne trvanie skupiny až do dnešných dní, keď sa už surrealizmus vo viacerých krajinách, kde kedysi fungoval, prestal rozvíjať. Konštatuje, že surrealizmus sa dnes považuje za historické hnutie, čo v Prahe neplatí, a to je dôvod, prečo je toto mesto v kontexte surrealizmu výnimočné. Práve na aspekt výnimočnosti sa Tippnerová v knihe vo veľkej miere zameriava. Snaží sa nájsť niečo, čo ešte o surrealizme nebolo povedané. Skúša sa naň pozrieť inou optikou, než aká bola používaná doteraz. Za svoj cieľ si kladie „*odhadnout ,energie hnutí‘ surrealismu a zobrazit je*“ (s. 8), pričom kľúčové je slovo *odhadnúť*, ktoré v sebe implicitne obsahuje istú dávku neuchopiteľnosti surrealizmu ako takého.

Okrem tohto primárneho cieľa sa však *Permanentní avantgarda?* zameriava aj na širšie súvislosti, do ktorých možno surrealizmus zasadiť, a napríklad odhaliť vplyv surrealizmu na rôzne oblasti života spoločnosti: „*Ve spojitosti s tímto uměleckým hnutím lze kromě toho exemplárně rozebrat otázky literárního a estetického nesouhlasu v českém kontextu*“ (s. 8). Tento nesúhlas sa môže týkať ako kultúrnej, tak aj spoločenskej či politickej situácie v krajine. Pozoruhodné pritom je, že Tippnerová zachytáva pozíciu českých surrealistov cez neutrálnu prizmu a nesnaží sa ich nutne zobrazit' v role outsiderov či disidentov, čo sa ukazuje frapantne najmä pri porovnaní surrealizmu s undergroundom. Spomína sa tu pojem tzv. dvojitej izolácie surrealistov – od režimu, ale aj od jeho opozície, čím sa dosahuje zdôraznenie ich osobitného postavenia v dobovej (ale ak berieme do úvahy koncept permanentnej avantgardy, tak aj súčasnej) situácii, ešte akcentovaného prostredníctvom „teórie absolútneho odklonu“.

Nevynecháva sa fakt, že surrealizmus je smer umelecko-revolučný, a teda práve táto revolučnosť ho vždy istým spôsobom determinuje. Rovnako je pri surrealizme nemožné obísť také aspekty, akými sú sociologické či politické presahy tohto umeleckého hnutia alebo tvorivá aktivita jeho členov nielen v oblasti literatúry, ale aj výtvarného umenia či kinematografie.

Permanentní avantgarda? sa skladá zo 4 oddielov, ktoré sú ďalej členené na kapitoly. Prvý z nich *Surrealismus jako „kolektivní dobrodružství“: o estetické a sociální praxi pražských skupin od dvacátých do devadesátých let* sa zaoberá významom skupinového pôsobenia českých surrealistov (tu sa prejavuje dôležitosť skúmania surrealizmu ako sociologického fenoménu) a opisuje toto pôsobenie v priereze jednotlivých dekád od dvadsiatych až po deväťdesiate roky 20. storočia. Druhý pod názvom *„Hesla a kouzelná slova“: pojmy a teoretické strategie českého surrealismu* sa pokúša na surrealizmus nahliadať z hľadiska rôznych prístupov, čo potvrdzuje aj potenciál netradičných možností jeho skúmania. Tretí oddiel nesie názov *„Zaplnění bílých míst na mapě estetiky“: o umělecké praxi Surrealistické skupiny* a venuje sa interpretácii konkrétnych surrealistických diel, pričom to nie sú len diela literárne, ale aj výtvarné či filmové. Posledný oddiel *Místní čas Praha: surrealismus mezi kulturní avantgardou a politickým disidentem* vysvetľuje špecifické postavenie českého surrealizmu na mape umeleckých smerov, ale aj kultúrnych a spoločenských fenoménov.

Každý z týchto oddielov je uvedený citátom, anticipujúcim jeho tematiku. Kniha v závere obsahuje rozsiahly zoznam literatúry, ktorý je rozdelený do 4 sekcií (*Literatura českého surrealismu, Další primární literatura, Sekundární literatura, Filmografie*).

Úvod knihy obsahuje podtitul *Why surrealism, why now?*, ktorý nás sugestívnym spôsobom upozorňuje na otázku, prečo by sme sa surrealizmom mali zaoberať práve v súčasnosti, a zároveň evokuje poloironický tón toho, či je takéto bádanie vôbec perspektívne. Odpoveďou môže byť aj dôkladné preštudovanie Tippnerovej monografie, v ktorej autorka prechádza postupne, priam učebnicovo od parížskych koreňov surrealizmu až po jeho prejavy v umení deväťdesiatych rokov 20. storočia, a špecificky v českom prostredí, pričom však sama zdôrazňuje, že sa nepokúša o dejiny českého surrealizmu, pretože veľa textov – či už umeleckého alebo teoretického charakteru – ešte doposiaľ nebolo vydaných. Na základe spomenutých súvislostí historického kontextu zachytáva surrealizmus ako dlhodobý proces, pričom sa v texte opätovne vynára aspekt neprebádanosti tohto procesu a s ňou spätá nevyhnutnosť ďalšieho skúmania: *„Skupina jakožto estetický jev a historie českého surrealismu jako dlouhodobý fenomén však doposud nebyly probádány“* (s. 11). Tippnerová svoju pozornosť sústreďuje na Surrealistickú skupinu, pričom sa detailne nevenuje iným zoskupeniam s afiliáciou k surrealizmu (ako napríklad skupina Ra).

Pri výskume samotnom je esenciálnym bodom zvolenie metodológie. Výstava otázka, ako vôbec hovoriť o surrealizme, keď on sám chcel previesť umenie do roviny života; je teda zrejmé, že *„(p)řijetím vnějšího metateoretického stanoviska se tedy uměle rozdělí to, co umělci předtím ideově sloučili“* (s. 12). Aj preto sa *Permanentní avantgarda?* usiluje o nové určenie pojmu avantgardy – zobrazíť surrealizmus predovšetkým ako sociokultúrny fenomén (tento aspekt surrealizmu pritom konštatoval už Nadeau) a postihnúť jeho autentické české špecifiká, hoci východiskom je, samozrejme, komparatistický výskum s francúzskou verziou surrealizmu.

Tippnerovej písanie v istých momentoch nadobúda príbehové črty, zachytáva kontinuitu surrealizmu v českom umení, dlhodobé členstvo jeho prívržencov a ich vnútornú spätosť, pričom si pomáha sociologickými definíciami – takúto interdisciplinaritu je možné vnímať ako pozitívny aj negatívny jav, v konečnom dôsledku však pomáha k roz-

priestranosti Tippnerovej textu. Rovnakým spôsobom v texte funguje aj nejednoznačnosť stanoviska k dobovým polemikám týkajúcich sa avantgardy – tie sú na jednej strane zobrazené ako komplikácia v progrese surrealistického procesu, ale na strane druhej sa nevynechávajú ani vnútorné polemiky medzi jednotlivými členmi skupiny, ktoré boli inherentnou súčasťou jej vývinu a formovania.

Zmieňuje sa aj o postupnej zmene poetík jednotlivých autorov, čo je dôkazom procesuálneho, nestagnujúceho charakteru Surrealistickej skupiny. Navyše sú tu zastúpené afirmatívne i negatívne reakcie na surrealizmus, čo nedovoľuje textu sklzánuť k čiernobiemu nazeraniu na situáciu samu o sebe dosť komplikovanú na to, aby sa s ňou pracovalo s akoukoľvek formou percepcie tendujúcou k jej zjednodušeniu. V súvislosti so spomínanými rôznorodými reakciami na tvorbu predstaviteľov surrealizmu je dôležité vyzdvihnúť poznámkový aparát knihy, ktorý vhodným spôsobom dopĺňa samotný text.

Praktickou časťou knihy, slúžiacou ako podporenie teoretických poznatkov, ktoré sú v nej pertraktované, sú interpretačné pasáže týkajúce sa konkrétnych diel Nezvala, Štyrského či Švankmajera. Tie majú rovnaký charakter ako teoretické časti knihy – sú obsažené, ale nachádzajú sa v nich aj implicitné miesta, v ktorých autorka akoby úmyselne ponechala priestor subjektívnej čitateľskej impresii. Tej napomáha aj obrazová príloha knihy, obsahujúca okrem iného napríklad záznam kolektívnej hry *Potřeba příběhu* s komiksovo ladenými ilustráciami. Silnou stránkou Tippnerovej uchopenia českého surrealizmu je práca s jeho kľúčovými pojmami (za všetky poslužia ako príklad „spomienky“, „hra“, „opakovanie“) alebo témami (čierny humor, erotizmus), ktoré sú v priebehu textu náležite vytyčované a uvádzané do kontextových súvislostí, aj na základe ich konkrétneho využitia vo vyššie spomenutých interpretovaných dielach.

V zásade možno tvrdiť, že Tippnerová zostáva verná svojim východiskovým tézám zadaným v úvode publikácie, avšak v priebehu textu sa ukazuje, že exkurzy do histórie českého surrealizmu zabrali miesto, o ktoré sa hypoteticky mohli aspoň čiastočne podeliť aj s exkurzmi do súčasného stavu daného umeleckého smeru. Aspekt permanentnosti v sebe nevyhnutne zahŕňa kontinuitu historického vývoja, ale neuzatvára sa predsa ani pred jeho súčasným stavom.

Tippnerovej *Permanentní avantgarda?* je príspevkom k skúmaniu pôsobenia avantgardy v Prahe a môže sa stať zdrojom informácií napríklad aj pre komparatistické skúmanie českého surrealizmu a slovenského nadrealizmu. Je čitateľsky veľmi prístupná, dostatočne informačne nasýtená, vhodná na zorientovanie sa v téme, ale aj podnecujúca kladenie si ďalších, dopĺňajúcich otázok k tým, ktoré už boli nastolené v rámci jednotlivých kapitol knihy.

Jaroslava Šaková

Mgr. Jaroslava Šaková
Ústav slovenskej literatúry SAV
Konventná 13
811 03 Bratislava
SR
e-mail: jaroslava.sakova@savba.sk